

ХОЧУЛАНЫ САЛИХНИ ЧЫГЪАРМАЧЫЛЫГЪЫНДА ТАРИХНИ БЕТЛЕРИ

Биттирланы Шамшудинни кызы Тамара

Гуманитар тинтиулени Институту – «Федерал илму ара «Россей илмуланы академи-
ясыны Къабарты-Малкъар илму арасы» Федерал кырал бюджет илму махкемени
филиалы, Налъчик шахар, Россия, bittir@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-3815-8615>

© Биттирланы Т.Ш., 2022

Къысха магъанасы. Илму иште малкъар адабиятны жазма кезиую жыйырман-
чы ёмюрню 20-чы жылларында назмучулукъдан башланып, къара сёзню айныуу-
ну биринчи атламы кылай бла болгъанларын Хочулары Салихни (1910–1942)
чыгъармачылыгъыны юсю бла айтылады. Жазыучу, башхалача болмай, къара сёз-
ню айнытыуда халкъ чыгъармачылыкъны төрелерин кенгертип, орус классиклени
ишлерине да таянып, жазма адабиятны жорукъларына кылай бла жетишалгъаны
илму иште ачыкъланады. Ол жорукъла бек башындан суратлау сыфатланы, жашау
кертиликге келишгени бла, аланы психология жаны бла теренликлери бла да, аны
бла къалмай, тарых-турмуш болумланы шарт берилгени бла да байламлыдыла.

Жазыучу ол кезиуде ачыкъланыргъа тийишли темаланы: инкълап («Сафар бла
революция»), граждан уруш («Эки къарелди», «Жаннган отну ичинде»), тишир-
ну революциягъа дери кыйын къадары («Оздула заманла», «Бу эки къабыр кимни-
диле?»), «Мудах жаш») баямлай туруп, къайсы адабият амалланы хайырланганы
белгиленеди.

Назмуларында, публицистика статьяларында болгъан тарых шартла бла, жашау
кертилик кылай келишгени тинтиледи. Аны адабиятчылыкъ ишлерине – кесамат
сёзюне да энчи эс бёлунеди.

Бу статьяда, жазыучуну хапарларында тюбеген шартла бла, тарых шартланы
араларында болгъан келишимлик бла, жашау кертилик бир бирлерине жууукъ-
лугъу-узакълыгъы реализимге кертичиликча ачыкъланады.

Сагъынылгъан илму къарамланы тохташдырып, Хочулары Салихни чыгъар-
мачылыгъын тарых-маданият контекстде тинтир ючюн, жазманы автору белгили
шартла бла бирча, архив ишлени, эскериулени да хайырланганды.

Баш магъаналы сёзле: Хочулары Салих, къара сёз, тарихни шартлары, төрели
поэзия бла жангычылыкъ, энчи чыгъармачылыкъ

Цитата этерге: Биттирланы Т.Ш. Хочулары Салихни чыгъармачылыгъында
тарихни бетлери // Вестник КБИГИ. 2022. № 1 (52). С. 99–105. DOI: 10.31007/2306-
5826-2022-1-52-99-105

Original article

SIGNS OF TIME IN THE WORK OF SALIH KHOCHUEV

Tamara Sh. Bittirova

Institute for the Humanities Research – Affiliated Federal State Budgetary Scientific
Establishment «Federal Scientific Center «Kabardian-Balkarian Scientific Center of
the Russian Academy of Sciences», Nalchik, Russia, tbittirova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-3815-8615>

© T.Sh. Bittirova, 2022

Abstract. The proposed article for the first time examines the process of formation of
the Balkarian writing tradition in the 20s of the twentieth century through the prism of the

work of the first prose writer Salih Khochuyev (1910–1942). Unlike many novice contemporary authors, he, relying on the traditions of folk folklore and Russian classical literature, achieved compliance of his work with the basic foundations of written literature, which manifested itself in the typification of heroes, giving them psychological depth and reliable representation of historical and ethnographic realities.

It is noted that in his stories – the first prose works of Balkar literature, using new possibilities of artistic generalization, the author managed to objectively convey the historical collisions of the epoch: revolution (“Safar and Revolution”), civil war (“Two Shadows”, “In the Flame of Fire”), the unenviable fate of the mountain woman (“Times have Passed”, “Whose are these two graves”, “Sad guy”), etc.

It is established to what extent the presentation of the facts of historical processes recreated in his socio-political and literary-critical articles, partly in poetry, corresponded to the principles of realistic art.

To achieve these results, the author of the article used, along with well-known sources, archival and field materials, which made it possible to consider the work of S. Khochuev in a broad historical and cultural context

Keywords: Khochuev Salih, prose, facts of history, innovation and traditions, author’s creativity

For citation: Bittirova T.S. Signs of time in the work of Salih Khochuev. Vestnik KBIGI = Bulletin of KBIGI. 2022; 1 (52): 99–105. (In Karachay-Balkar). DOI: 10.31007/2306-5826-2022-1-52-99-105

Научная статья

ПРИМЕТЫ ВРЕМЕНИ В ТВОРЧЕСТВЕ САЛИХА ХОЧУЕВА

Тамара Шамсудиновна Биттирова

Институт гуманитарных исследований – филиал Федерального государственного бюджетного научного учреждения «Федеральный научный центр «Кабардино-Балкарский научный центр Российской академии наук», Нальчик, Россия, tbittirova@mail.ru, <https://orcid.org/0000-0001-3815-8615>

© Т.Ш. Биттирова, 2022

Аннотация. В статье впервые рассматривается процесс формирования балкарской письменной традиции в 20-е годы XX века через призму творчества первого прозаика Салиха Хочуева (1910–1942). В отличие от многих начинающих авторов – современников, он, опираясь на традиции народного фольклора и русской классической литературы, достиг соответствия своего творчества базисным основам письменной литературы, что проявилось в типизации героев, придания им психологической глубины и достоверного отображения историко-этнографических реалий.

Отмечается, что в своих рассказах – первых прозаических произведениях балкарской литературы, используя новые возможности художественного обобщения, автор сумел объективно передать исторические коллизии эпохи: революции («Сафар и революция»), гражданской войны («Две тени», «В пламени огня»), незавидной судьбы горянки («Прошли времена», «Чьи эти две могилы», «Грустный парень») и т.д.

Устанавливается, насколько изложение фактов исторических процессов, воссозданных в его общественно-политических и литературно-критических статьях, отчасти и в поэзии, соответствовали принципам реалистического искусства.

Для достижения названных результатов автором статьи использованы, наряду с известными источниками, архивный и полевой материалы, что дало возможность рассматривать творчество С. Хочуева в широком историко-культурном контексте.

Ключевые слова: Хочуев Салих, проза, факты истории, новаторство и традиции, авторское творчество

Для цитирования: Биттирова Т.Ш. Приметы времени в творчестве Салиха Хочуева // Вестник КБИГИ. 2022. № 1 (52). С. 99–105. DOI: 10.31007/2306-5826-2022-1-52-99-105

Хочуланы Шабазны жашы Салих 1910 жылда Кенделенде тууганды. Ол кеси кыйыны бла жашаган, кепню керген, зорлук, зулму да сынаган таулуну юйюронде

ёсенди. Салих гитчелигинден окъуна, атасыны сюрюучю нёгерлеринден эшитген жомакълагъа, таурухлагъа, хапарлагъа уллу эс буруп тынгылагъанды. Жашчыкыны окъуугъа уллу эс бургъаны себепли, аны Кёнделенде башланган школку тауусхандан сора, Ленин атлы окъуу городокга билим алыргъа иедиле. Салихни адабиятха жолу мында башланганды, биринчи назмулары городокну къабыргъа газетинде чыкыгъандыла. Аны бла да къалмай, бу жыллада «Къарахалкъ» газетни энчи корреспонденти болады. Ол заманда Салиххе онбеш жыл толгъан эди. Бир аууукъдан аны газетни штатына аладыла. Онсегизжыллыгында китап басмада ишлеп тебирейди.

Жашлыгында басмалагъан юйренчек назмуларында ол, жангы жашауну, социалист къурулушха элтген жолланы юсюнден жазгъанды. Биринчи чыгъармаларында окъуна, Хочуланы Салихни тилге усталыгы, жашаугъа, ариулукъга табыныуу, жамауат жашауну терен ангылагъаны ачыкъ кёрюнедиле. Артда, хапарларында айныгъан энчи хаты, былада да ызланылды: суратлау «айбатлыкъ», адам юйренип къалгъан, сан этмеген затлада сейирлик ишанланы эслеу, чыгъарманы ниетин романтикалы сыфатла бла ачыкълау. Адабиятда суратлау амалладан бири – тенгешдириудю. Ол амалны Хочуланы Салих назмуларында да кенг хайырланады: «Суу баргъанлай терлерсен» («Нёгерлик»), «Патчах – эсирген чал къабан» («Тюнене»), «Акъ сакъаллы къарт тауум» («Даучума»), «Алтын терек» деген назмусу уа саулай да жайылгъан тенгешдириудю.

Хочуланы Салихни 20–30-чу жыллада жазылгъан очеркери, статьялары, хапарлары ары дери, суратлау прозадан хапарлары болмагъан окъуучулагъа жол тапхандыла. Аны сылтауу – фахмусуну кючюдю. Хочуланы Салих хапарларын, ол замандагы окъуучугъа жууукъ болгъан халкъ таурухланы, жомакъланы эстетика элпеклигине таянып жазгъанды. Ала, халкъ сезимни юлгюлери болгъан къадарларында, жазуучугъа да, окъуучугъа да, бир кибик ангылашыныулу эдиле.

Хочуланы Салих суратлау усталыкыга дерс китаплагъа, газетге жазгъан статьяларында, очерклеринде, корреспонденцияларында юйренеди. Аны эстетика къарамыны ёсююне малкъар адабият бла, сахнаны айныуна жораланган кесамат ишлери да, себеплик этгендиле.

Жазуучуну публицистикасын эки жанргъа бёлюрге боллукъду: жамауат-политика очеркле бла кесамат статьялагъа. Ол эки жанр да бир бири бла къаты байламлыкъдадыла. Хочуланы Салихни публицистика ишлерини биринчи кесегине «Жахиллик къорасын», «Пролетар самокритика бла кесини жангылычларын тюзетмеген большевик туююдю», «Жахиллик бла кюрешиу бюгюн биринчи борчду», «Мусос Жабелов», «Багъалы саугъа» деген статьяларын бла очерклерин санаргъа боллукъду. Аны адабиятчылыкъ эм кесаматчылыкъ ишлерини юсюнден айта, «Салам, эрттенлик!» (*Къ. Кюлиевни назму китабыны юсюнден*), «Халкъ поэти Кязим жырлайды», Р. Геляевни пьесасына кёре салынган спектакльге жазылгъан «Къанлы къалын» деген рецензияларын белгилерчады.

Белгили жазуучуну газетледе, альманахлада, журналлада басмаланган ишлерин окъуй, кеси халкъыны къадары, тарыхы бла жашагъанын туура кёресе. Статьяларыны кёбюсюнде халкъны жашауу, республикада культура къурулуш къалай баргъанын, эллиени социализмге ийнаныулары суратлангандыла. Хочуланы Салих малкъар халкъны жарыкъландырыугъа, аны билим кёллю болуруна болмагъанча, уллу магъана бергенди. «Жахиллик къорасын» деген ишинде: «Жахиллик бизни хар бир ишибизде да бек уллу чырмауду...», – деп жарсыгъанды. Ана тилге уллу эс бурууну излегенине, аны байлыгын сакълаугъа, баш магъана бергенине – «Ана тилден бир-эки сёз» деген иши шагъатлыкъ этеди. Бу статьяда сёз, керек жерде ана тилни байлыгын хайырланмай, орус тилни сёзлерин къатышдырып кюрешиуню юсюнден барады.

Отуузунчу жылда жазуучулагъа чыгъармачылыкъ ишге юйрениуню магъаналы жыллары болгандыла. Малкъарлы поэтле, прозаикле КЪМАССР-ни

Жазыучуларыны союзунда биригип ишлей, СССР-ни башха миллетлерини классиклерини чыгъармалары бла шагъырей болгъандыла, аланы бир къауумун ана тиллерине кѣчюргендиле. Бизни жазыучуларыбызны орус адабиятны классиклеринден юйреннгенлерини юсюнден Хочуланы Салих «Живой источник» деген статьясында былай жазгъанды: «Горькийни китапларын сансыз этип, окъугъан адам табарыкъ туююлсюз. Аны китабыны жалан да, биринчи бетин ачханынглай окъуна, сени кючлю, терен магъаналы сыфатла, жашауну таудан ырхы келгенча суратланнганы, акъылман жазыучуну буйругъу бла сени къайры эсе да бир жары алып баргъанча боладыла, жюрегинги бийлейдиле... «Челкаш» деген хапарны кѣчюре, мен айтхылыкъ художникни сыфатла къурашдырыуна сейир-тамаша болгъанма, композиция жаны бла эм да жазарыкъ затымы шатык жазаргъа юйреннгенме» [Хочуланы 2009: 194].

М.Ю. Лермонтов ёлгенли 100-жыллыгына жоралап Хочуланы Салих «Кавказны эмчек жашы» деген терен магъаналы жазмасын басмалайды. Анда жазыучу поэтни назмулары Кавказда къалай кенг жайылгъанларыны сылтауларын ачыкълап, халкъ аланы къалай бек сюйгенини юсюнден хапар айтады.

Айтхылыкъ малкъарлы поэт Къулийланы Къайсын кесини чыгъармачылыкъ жолун 1940 жылда «Салам, эрттенлик!» деген китабындан башлагъанды. Ары дери, поэтни назмулары жалан да газетледе, жыйымдыкълада, журналлада басмаланып тургъандыла. Аны себепли, Къайсынны бирге жыйышдырылып чыкыгъан назмула китабы миллет литературабызда магъаналы атлам эди. Аны алайлыгыын Хочуланы Салих терен ангылагъанды, кесини кесаматында китапта тубеген жангылыкъланы къууанч халда белгилейди, поэтни биринчи китабы малкъар адабиятны ёсююне къошхан уллу юлюшюн чертеди. Алай бла, битеу къыралны да сюйген поэтини чыгъармачылыкъ ишине багъа бичгенлени арасында Хочуланы Салих биринчи болгъанды.

Хочуланы Салих 30-чу жыллада халкъны жарыкъландырыу ишге кѣп къыйын салгъанды: ол школлагъа ана тилден окъуу китапла къурайды, алагъа кеси назмула, хапарчыкъла жарашдырады, орус тилден гитче хапарчыкъланы, назмуланы, жомакъланы кѣчюредди. Онтогъузжыллыкъ жазыучу, партия къуллукъчу Асанланы Хасан бла бирге биринчи окъуу китабын чыгъарады. Уруш башланнгынчы ол дагыда бир талай китапха авторлукъ, редакторлукъ да этгенди. Салиххе жыйырма тёрт жыл болгъанда, аны СССР-ни Жазыучуларыны союзуна аладыла.

Биринчи хапарларын жазып тебирегенлей, анга литература ишден бир къауум жылгъа (1935–1938) айырылыргъа тюшеди. Аны ючюн, жазгъанды Къайсын да, бу бушуулу тизгинлени:

Урушха дери да сынагъан эдинг
Къыйынлыкъ, бетсиз адамла тил этип.
Алай ол кюнледен къутулуп келдинг... [Къулийланы: 66].

Белгилисича, 30-чу жылла малкъар халкъгъа, къыралны башха халкъларынача, кѣп ахшылыкъ бла бирге репрессияланы кюйсюзлюгюн да сынатхандыла. Уруш башланыргъа халкъыбызны чынтты, жамауатны аллында уллу намысы, сыйы жюрюген, власт органлада сѣзю ётген, халкъы ючюн жанын-къанын аямай, къолундан да келип, аны жакъларча адамы къалмагъан эди. Халкъыбызны аллай айтхылыкъ уланларындан бири Улбашланы Келлет болгъанды. Келлетни тутханлай, аны жууукъ адамларына да азаплыкъ сынатхандыла. Аланы санында Салихге да (Салих Келлетни киеую эди). 1939 жылда ол лагерден къайтып, жангыдан маданият ишге къатышып тебрейди, фахмусун баямларгъа къадар анга энтда да эки жыл береди [Хочуев 1986].

Аны уллу фахмусу, хунерлиги бегирек да, хапарларында ачыкъланнгандыла. Кеси заманына кѣре, малкъар адабиятны къара сѣзден хазна тѣреси болмагъанын

эсге алсакъ, Салихни хапарлары болмагъанча уллу жетишим эдиле. Биринчи хапары – «Атасыны жашы» сабийлеге деп жазылганды [Хочуланы 1934]. Мында ёксюз къалгъан жашчыкъ атасыны ызындан ол тутхан жолну барыргъа таукеллигини юсюнден айтылады. Сабий таматаларыны дуняларына жыл санын унутуп киргенчады.

Социалист къурулушха жюрегинден берилген жазыучу – Хочуланы Салих халкъны къууанчлы жашауну тагыларын оюмлай, революцияны эм граждан урушну жылларында этилген жигитликлени суратлайды. Жазыучуну оюмуна кёре, ол жылла халкъны жашаунда бек къайгылы, алай махтаулу болгандыла. Кесини чыгъармаларында Хочуланы Салих малкъар адабиятта ол кезиуде ачыкъланыргъа тийишли темаланы сайлайды: ынкълап бла ынкълапчы («Сафар бла революция»), инсан уруш («Эки къарелди», «Жаннган отну ичинде»), тиширыуну эски дуняда къыйын къадары («Оздула заманла», «Бу эки къабыр кимнидиле?»), «Мудах жаш»).

«Сафар бла революция» деген хапарда ёксюз жашчыкъ Сафар, дунядан бир тюрлю бир хапары болмагъан, аманни кебинден кечине келген, ким не айтса, аны сёзю бла жашагъан, жашауда тенглик болургъа керекди деген акъылгъа жетеди. Аны бла да къалмай, ол сезим аны къатылыкъгъа, бирде уа, адамсызлыкъгъа да келтиредди. Ол кесин «тенглик дуня ючюн жанларын, къанларын берирге ант этген жигитле» санына къошаргъа итинипди, жашауну иги билмесе да, кесине жер башында хар неден да юлюшлю болургъа кереклисин терк окъуна ангылайды. Аллай ишанлары бла жазыучу Сафарны юсю бла чынтты революционерлени ёз ниетлерин жашауда бардырыр ючюн, бир затдан да артха турмагъанларын ачыкълайды. Аны бла бирча акъ аскерчиле, бийле-байла да, къара халкъны жанып, бойсундуругъа къорешгенлерини юсюнден да, ачыкъ, ким да ийнанырча айтылады хапарда.

Жазыучу къурагъан болумла, жашау суратлары бизге озуп кетген заманланы кёп жаны бла да кюйсюзлюгюн, класс сезим биреу биреуге жарсырча онг къоймагъаныны юсюнден да хапарлайдыла. Бу болум, – реализмни баш жорукъларындан бири, Хочуланы Салихни биринчи тынгылы ишинде да, жер тапханды.

«Жангы кюч» альманахта 1934 жылда Хочуланы Салихни «Мудах жаш» хапары басмаланганды. Хапарны юсюнден жазыучу «Анахаланы Токъмакъ деген къарт колхозчуну хапарындан жарашдырылганды», – деп эскертеди. Аны бла жазыучу хапар фольклордан тамыр алгъанын чертеди. Кертиси бла да, «Мудах жаш» халкъ таурухну тамалында къуралганды. Аминатны къадары башха атла бла башха халкъланы жомакъ эпосларында да, жер табыпды, дерге керекди. Алай, белгили жомакъдан Хочуланы Салихни хапарында жалан да, сюжети къалганды. Хапарны жигитлери жашауда тюбеген, реализмни жорукъларында къуралгъан сыфатладыла.

Аны 1940 жылда биринчи китабы – хапарла жыйымдыгы басмаланганды «Жазыучуну хапарла жыйымдыгы, Малкъарда бир заманда болмагъанча терк жайылганды. Китапны аллай уллу сурамлыгы, авторну хунерлиги, халкъны жашаун уста суратлауу бла, бай тили бла, чыгъармаларыны жашау кертилиги бла, сюжетлерини жютюлюгю бла байламлыды дейдиле», – деп чертгенди Михаил Киреев жазыучуланы пленумунда этген докладында [Киреев 1940].

Жыйымдыкъгъа башда сагъынылгъан хапарладан сора да, тёрт жангы хапары киргенди: «Жаннган отну ичинде», «Эки къарелди», «Бу эки къабыр кимнидиле?», «Оздула заманла».

«Мудах жашда» эсленнген фольклор ызла Салихни бек иги хапарларындан бири – «Бу эки къабыр кимнидиле?» дегенинде да тюбейдиле. Бу хапарда Хочуланы Салих окъуучугъа ниетин ачыкълар ючюн, сейирлик символ тапханды: ол да баш жигитни эки юйю. Бири алгъыннгы жашаугъа ушаш къарангы, такъыр,

экинчиси – кьолайлы, жарыкъ, кенг терезелери бла адамлагъа, жангы жашаугъа ачылып.

Аны психология жаны бла, къарамы жютю болгъаныны юсюнден, революциягъа жораланган хапарлары да шагъатлыкъ этедиле: «Жаннган отну ичинде», «Оздула заманла», «Эки къарелди». Бегирек да ючюнчю хапары. Бу хапарны жазычу уллу эпикалы жанргъа дери ёсдюрюрге мураты бар эди. Ол муратха жетишген эсе да, бюгюнлюкде, даулашсыз белгили туюлюдю. Нек дегенде, «Эки къарелдини» кёчюрюп, орус тилде «Социалистическая Кабардино-Балкария» (Социалист Къабарты – Малкъар) газетде (1941 ж.) басмай туруп М. Киреев: «повестден юзюк», – деп жазганды.

Бизге Хочуланы Салихни аллегория формада жазылган эки хапарчыгъы да жетгенди. – «Бизни кеме», «Чыпчыкъ». 30-чу жыллада малкъар адабиятда быллай амал бла – «жаз тил» бла – жазыу кенг жайылган эди. Жазычула къууанчлы жашауну, аны харкюнлюк жарыкъ тюрлениулерин ачыкъ жазган аз кёрюнюп, ол турмушну суратларгъа башха тюрлю амалла – тенглешидириулене, аллегорияланы – излей эдиле. Хочуланы Салихни сагъынылган хапарлары да ол излеуню юлгюсюдюле.

Жазычуну уруш заманда жазылган жалаанда юч хапары белгиледи бизге: «Тасхачыла», «Капитан Гастелло», «Жигитле». Уруш башланган жыл Хочуланы Салих Къызыл Аскерни жигитлерини юсюнден «Ата журт урушну жигитлери. Эпизодла» деген аты бла очеркле китапны жарашдырады. Ары кеси жазып «Капитан Гастелло» деген хапарын къошады. Анда автор Гастеллону жашау жолундан хазна зат жазмайды – жазычуну мураты – аны жигитлигин айтыргъады. Бирси эки хапар да, ол ниетни жюрютедиле: совет солдатланы дайым да, алгъа баргъанларын, аланы Туугъан жерлери ючюн, не уллу къыйынлыкъны кётюрюрге хазырлыкъда жанларын да аямагъанлары ачыкъланадыла.

Урушну кезиунден бизге бек аз заты жетгенди. Ол болум, аны къадары бла байламлыды. Уруш башланганлай, кёп да турмай, Салих къазауатха кетеди, Брест къаланы тийресинде баргъан ачы сермешлеге къатышады. Жаралы болуп, 1941 жылны 17 сентябринде фашист жесирликге алынады. Жаралары ашланып, 1942 жылны сегизинчи апрелинде концлагерни 3-чю госпиталына тюшеди, жыйырма алтынчы июльда уа госпитальда ауушады. Ол Украинаны Белая Церковь шахарыны совет аскерчилени къабырларында асыралганды.

Жангы чакъгъанлай кесилген тереклей,
Не элия уруп кюйген тереклей,
Кюйдюнг, кетдинг, бизге тюбешиу да жокъ,
Биз бирге кёрлюк къууанч, бушуу да жокъ!...

– деп жазганды закий Къайсын къалам къарындашыны юсюнден кеп жылладан сора.

Хочуланы Салих Малкъарны кёп жигит жашларыча, урушну кюйсюз отунда жашлай жоюлганды. Болсада, аныча чынтты фахмулу уланларыбыз тарых болумланы кюйсюзлюгюне да къарамай, миллет маданиятны айнытхандыла, Ата журтларына, халкъларына суймеклик аланы алгъа элтгенди.

Алынган жерлерини тизмеси Список источников

Киреев 1940 – *Киреев М.* На горной тропе. «Социалистическая Кабардино-Балкария», 1940, 15 сентября.

Къулийланы 1980 – *Къулийланы Къайсын.* Учуп баргъан къанатлыла (Кулиев К.Ш. Птицы в полете. Стихи). Нальчик: Эльбрус, 1980, 128 б.

Хочуланы 2009 – *Хочуланы Салих*. Жаннган отну ичинде. Хапарла. Статъяла. Жарашдыргъан Биттирланы Т.Ш. (Хочуев С. В пылающем огне. Составитель, автор предисловия и комментариев Т.Ш. Биттирова. Рассказы, статьи). Нальчик: Эльбрус, 2009, 209 б.

Хочуланы 1934 – *Хочуланы С*. Атасыны жашы (Хочуев С. Сын своего отца). Нальчик, 1934.

Хочуев 1986 – *Хочуев С*. Рассказы, очерки, критические и публицистические статьи, эссе // Составление, предисловие и комментарии к.ф.н. Тамары Биттировой. Нальчик, 1986. 252 с. (на балкарском языке).

References

KIREEV M. *Na gornoj trope* [On a mountain trail]. IN: «*Socialisticheskaya Kabardino-Balkariya*», 1940, 15 sentyabrya. (In Russian)

KULIEV K.SH. *Pticy v polete. Stihi* [Birds in flight. Poems]. Nal'chik: El'brus, 1980. 128 p. (In Russian)

HOCHUEV S. *V pylayushchem ogne*. Sostavitel', avtor predisloviya i kommentarijev T.SH. Bittirova *Rassказы, stat'i* [In a blazing fire. Compiled, author of the preface and comments by T.S. Bittirov. Stories, articles]. Nal'chik: El'brus, 2009, 209 p. (In Russian)

HOCHUEV S. *Syn svoego otca* [Son of his father]. Nal'chik, 1934. (In Russian)

HOCHUEV S. *Rassказы, ocherki, kriticheskie i publicisticheskie stat'i, esse* [Short stories, essays, critical and journalistic articles, essays] / Sostavlenie, predislovie i kommentarii k.f.n. Tamary Bittirovoj. Nal'chik, 1986. 252 p. (In Balkarian).

Авторну юсюнден информация

Биттирланы Т.Ш. – филология илмуланы доктору, къарачай-малкъар адабият секторну айырма илму къулулукъчусу.

Информация об авторе

Т.Ш. Биттирова – доктор филологических наук, ведущий научный сотрудник сектора карачаево-балкарской литературы.

Information about the authors

T.Sh. Bittirova – Doctor of Science (Philology), Leading Researcher of the Sector of Karachay-Balkarian Literature.

Статья поступила в редакцию 27.03.2022; одобрена после рецензирования 05.05.2022; принята к публикации 16.05.2022.

The article was submitted 27.03.2022; approved after reviewing 05.05.2022; accepted for publication 16.05.2022.